

Muhammed Muhtar Kandil ve Ahmed Abdürabbih. *El-Fikrû'l-İslâmiyyü'l-cihâdiyyü'l-mu'âsır*. Kahire: Dârü'l-Mirâyâ li'l-intâci's-sekâfi, 2016. 493 sayfa.

Özgür Kavak

Istanbul Şehir Üniversitesi
 ozgurkavak@sehir.edu.tr
 ORCID: 0000-0002-1769-5668
 DOI: 10.20519/divan.448321

İslam dünyasındaki fikrî ve siyasi hareketlerin ana metinlerini tahlil edip toplumların kültürel ve siyasal yaşamlarına etkilerini belirleme hedefiyle Mısır'da Aralık 2016 tarihinde yayın hayatına başlayan "Nusûs" yani "Metinler" başlıklı serinin ilk kitabı "radikal" olarak nitelenen müelliflerin temsil ettiği cihat anlayışını inceler. Çağdaş *Selefi-cihadilik* şemsiyesi altına girdiği düşünülen muhtelif oluşumlara ait temsil gücü yüksek metinleri derleyen kitap önemli ideologların hayatlarını ve geliştirdikleri temel kavramları ele alır.

Kitabı yayına hazırlayanlar, çağdaş Selefi-cihadî hareketin özelde Arap coğrafyası, genelde tüm yeryüzünde artan etkisinin ulus-devlet merkezli dünya sistemi ve çağdaş medeniyetin "yaşam hakkını kutsayan" ve "insan yaşamına ancak hukuki çerçevede son verilebileceği" gibi değerleri için en büyük tehdit olduğu iddiasındadırlar. Ortada büyük bir "tehdit" olduğuna göre, bu tehdidin kaynakları ve aldığı görünümle soruşturulmalı, bununla nasıl mücadele edileceği irdelenmelidir. Kitabın rolü burada devreye girer. Bu mücadele için tehdidin mahiyeti ve temel fikirleri tanıtılmalı, ardından buna yönelik mücadele stratejileri belirlenmeli, son olarak bu tehdit karşısında alternatif plan ve siyasetler üretilmelidir (s. 10, 14).

Kitap iki ana bölümden oluşur. Birinci bölümde farklı başlıklar altında seçme metinler ve bunlarla ilgili değerlendirmeler, ikinci bölümde ise cihadî kavram ve örgütler ile önemli aktivist ve teorisyenleri tanıtmayı hedefleyen "ilaveler" yer alır. Eserde önsözden sonra ilk bölüme geçilmeden cihadî hareketin tarihsel gelişimi kronolojik olarak verilir. Böylece müelliflerin nazarında 1964 yılında Seyyid Kutub'un *Yoldaki İşaretler* kitabının basılmasıyla başlayan süreç 2016 yılında Belçika, Rusya, ABD, Fransa, Medine ve İstanbul'daki saldırılara kadar devam eder (ss. 17-24).

“Çağdaş Cihat Düşüncesi Literatürü” başlıklı birinci ana bölüm altı altı başlık içerir. Birinci başlık akide konusundaki metinlere ayrılmıştır. Selefi-cihadî akidenin iman kavramına verdiği anlam, *velâ* ve *berâ* şeklinde kavramlaştırdıkları itikat temelli dost-düşman ayrımı ve özellikle modern ulus-devletlerin şeriatı tatbik etmeyen yöneticilerinin ve onlara itaat eden vatandaşların konumları, anayasa ve siyasi partiler gibi hususlar burada ele alınır. Bu çerçevedeki esas vurguya göre, tevhit akidesi sadece sözlü beyanla sınırlı olmayıp hayatın aralarında otorite, iktidar ve toplumsal ilişkiler dâhil her alanında hakim tutulmalı, Allah’ın indirdikleri ile hükmetmekle neticelenmelidir. Dolayısıyla çağdaş dönemdeki bu kurala uymayan tüm hükümetler ve yöneticiler tekfir edilmekte, İslam hakimiyetinin tesisi için gerekirse zor kullanılarak Müslüman bir toplum inşası elzem görülmektedir (ss. 27-60).

İkinci başlık Selefi-cihadî hareketin “menhec”ine odaklanır. Hareket mensuplarının mevcut tüm topluluklara “Cahiliye toplulukları” olarak bakışlarının arka planı, İslami bir toplum inşasına giden yolların tayini ve Müslüman bir toplum inşa etmede cihadın rolü bu başlık altında ele alınır. Konuyla ilgili metinler özetle şu vurguya sahiptir: İçinde bulunduğumuz dönemde Cahiliye dönemine ait unsurları izhar etmek, kafirlerle, Yahudi ve Hristiyanlarla dostluk kuranı tekfir etmek, İslam memleketlerindeki yöneticilerin mürtet olduklarını deklare edip hiçbir kafir lehine bir velayet tesis edilmemesini sağlamak, İslam devleti kurmak için cihadı yol edinmek (ss. 61-133).

Strateji konusuna tahsis edilen üçüncü kısımda Ebu Katade Filastini’nin *el-Kavâidü’l-ûlâ fî sînâati’l-insâni ve’l-düvel*, Ebu Bekir Naci’nin *İdâretü’t-tevahhuş* ve Ebu Musab Suri’nin *Da’vetü’l-mukâvemeti’l-İslâmiyyeti’l-âlemiyye* adlı kitaplarından örneklere yer verilir. Her üç metinde de temel strateji devlet inşasının yegâne yolunun cihaddan geçtiği noktasında düğümленir. Bu cihadın klasik fıkıh literatüründe farz-ı kifaye olarak nitelenen hücum/talep cihadı, yahut farz-ı ayn olarak nitelenen savunma cihadı olarak tavsifinin bir çıkmaza götüreceği fark edilip bu tartışmadan uzak kalmak yeğlenir (ss. 135-71).

Cihat hareketinin fikhını ele alan dördüncü başlık şer’i delillere dayalı olarak cihat eylemlerini tayin eden metinleri inceler. Burada da özellikle Cüheyman Uteybi’nin *Risâletü’l-imâre ve’l-bey’a ve’t-tâ’a* adlı kitabı ile Ebu Yahya Libi’nin *et-Teterrüs fî’l-cihâdi’l-muâsir* adlı kitaplarından alınlar yapılır. Şer’i delillere dayalı bir cihat fikhı inşa etme ve cihadın amelî olarak tatbikine yoğunlaşan eserlere göre istişhadî eylemler intihar eylemi değildir. Bu eylemler nedeniyle hem sivillerin hem de bazı durumlarda Müslümanların kurban gitmesi, klasik fıkhıta da yer alan “düşmanın Müs-

lüman esirleri canlı kalkan olarak kullanması durumunda maslahat gerektiriyorsa, bu esirler doğrudan hedef alınmasa da, öldürülebilir,” ilkesine göre caizdir. Devletlerin başta petrol yatakları olmak üzere bir takım yer altı ve yer üstü kaynaklarını hedef alan saldırıları meşrudur. Yine esirlere nasıl muamele edileceği ile ganimet hükümleri ayrıntılı olarak belirlenir. Cihadın fazileti ve dindeki yerini vurgulamak suretiyle insanları kendilerine katılmaya teşvik edici argümanlar da gündeme getirilir (ss. 173-225).

Beşinci kısım cihadın aile ile ilişkisini ele alır ve özellikle Müslüman bir aile inşasının ehemmiyeti ile ailede eğitim konusuna eğilir. Kadınların bu açıdan konumu ve İslam toplumundaki rolü de bu başlık altında yer alır. Metinler özellikle kadınlara esaslı bir ehemmiyet verir ve “gelecek mücahit nesillerin yetiştirilmesi” işini adeta bütünüyle kadınların omuzlarına yükler. Bu çerçevede, bir yandan kadınların Doğu toplumlarında mazlum konumunda olduklarına vurgu yapılır, diğer yandan da Batı merkezli kadın-erkek eşitliğini savunan söylemlere şer’i deliller üzerinden karşı çıkılarak bu fikirlerin Müslüman toplumu ifsat etmek, İslam ümmetini yok etmek için kullanıldığı ileri sürülür (ss. 227-45).

Altıncı kısım mücahit topluluklar arası tartışmalara ve özeleştiriyi boyutunu haiz konulara ayrılmıştır. Burada hem cihadın şer’i çerçevesine riayeti önemseyen ve adeta modern çağa uygun bir cihat ilmihali yazmaya teşebbüs ederek farklı cihadî grupların uygulamalarını eleştiren, hem de daha üst düzeyde stratejik planlamalar ve cihadî hareketlerin geleceği açısından önemli konuları tartışan metinler ele alınır. Cihadî cemaatler arasında temsil gücü en yüksek metin Seyyid İmam’ın *el-Umde fi ‘dâdi’l-udde*’sidir. Birçok grubun temel stratejilerine dayanak aldığı eser ciddi tartışmalara konu olmuştur. Zira bu kitap cihat hareketleri içerisinde esirlere muamele, cihada katılım için anne-baba izninin gerekip gerekmediği, siyasi yöneticilere başkaldırma, turistlerin öldürülmesinin meşruluğu, yabancıların kendi memleketlerinde iken aldatılmaları, sivillerin öldürülmesinin hükmü, tekfir için belli başlı kriterlerin getirilmesi, Ehlikitapla muamele şartları, belli bir gruba bağlanmaksızın tek başına cihat ilan etmenin uygun olmayışı vb. birçok hususu ele almaktadır. Özellikle başta Eymen Zevahiri’ninkiler olmak üzere farklı yazarlar tarafından *el-Umde*’de dile getirilen hususlara itirazlara da değinilir. Bu kısma ilave olarak Ebu Muhammed Makdisi’nin Zerkavi’ye gönderdiği mektuba da yer verilir (ss. 247-308).

Birinci ana bölümde her bir kısım içerisinde yer alan metinlerin genel bir tasvir ve eleştirisi de yapılır. Yine her kısmın sonuna temsil gücü en yüksek metin ya bütünüyle ya da içerdiği önemli parçalarla birlikte konulur. Ancak yedinci ve son kısım diğer altı kısımda yer verilen metinlerin genel analizine hasredilmiştir. “Çağdaş İslami-Cihadî Düşünce” başlığını taşıyan

bu kısımda, kitabın yazımında gözetilen genel amaçlar doğrultusunda Seyyid Kutub'dan Enver Avlaki'ye değin onlarca simaya dair değerlendirmeler ele alınır (ss. 309-35).

Kitabın üç ilaveyi içeren ikinci ana bölümünde öncelikle cihadî çevrelerde kullanılan temel kavramları içeren bir sözlüğe yer verilir. Bu kavramların önemli bir kısmı kitapta aktarılan metinlerden alınmışsa da kitaba alınmayan bilgileri de kuşatacak şekilde tevhit, cihat, münafıklar, mürtetler, velâ ve berâ, istihlâf, hilafet, istişhâd, Darüislam-Darülharb, Haçlı savaşı, Hariciler, terör, seferberlik, itidal, yalnız kurt, fırka-yı nâciye gibi kavramlar ehemmiyetine binaen incelenir.

İkinci kısım önde gelen aktivist ve teorisyenlerin hayatlarına dair malumatlar içerir. Cihat meydanlarında öne çıkan önemli komutanların hayatlarının da ele alındığı bu kısımda Seyyid Kutub, Türki Binali, Takiyyüddin Nebhani, Seyyaf, Ramazan Abdullah Şellah, Ebubekir Bağdadi, İzzeddin Kassam, Mevdudi, Ebu Muhammed Adnani, Eymen Zevahiri, Üsame b. Ladin, Abdullah Azzam gibi şahsiyetler yer alır.

Son kısımda cihadın teşkilatlanma boyutuna dair bilgiler verilir ve İslam coğrafyasının muhtelif bölgelerinde kurulan örgütler tanıtılır. El Kaide'den Moro İslami Kurtuluş Cephesi'ne, Şebâbü'l-mücâhidîn'dan Ebu Sayyaf'a, Boko Haram'dan Hizbullah'a ve nihayetinde Taliban ve DAİŞ gibi örgütlere kadar yirmi beş oluşum bu çerçevede kitapta kendisine yer bulur.

Kitap esas itibariyle dört grup için kaleme alınmıştır. Genel anlamda siyasi şiddet, özelde ise mücahit topluluklarla bağlı şiddeti incelemek isteyen öğrenci ve araştırmacılar ile cihat meselesine meraklı sıradan okuyucular ilk iki muhatap kitleyi oluşturur. Üçüncü hedef kitle İslam ideolojisini benimsemiş ve cihadî hareketlerin etkisinde kalmış gençlerdir ve eser onları "ulus devleti İslam hilafetinin düşmanı olarak gören anlayışlarını yeniden gözden geçirmeye, toplum ve siyasi otorite meselesini yeniden düşünmeye" çağırır. Son kitle ise İslam ve cihat ilişkisiyle meşgul olan ve teröre karşı savaş düsturunu benimsemiş Arap ve diğer siyasi otoritelerdir. Eser onların cihadı daha derinlikli olarak kavramasını ve mücadelelerinin sadece slogan boyutunda kalmayıp gerçek bir mücadeleye evrilmesine katkı vermeyi hedefler. Kitapta Arap toplumlarını kuşatan şiddet sarmalından ancak bu şekilde çıkılabileceği ileri sürülür (ss. 15-16).

Müelliflerin tespitlerine göre mücahit olarak sivrilen şahısların hayatları göz önüne alındığında çevresel ve kültürel şartların İslam dünyası merkezli şiddeti açıklamada yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. ABD başta olmak üzere Batı'da doğup büyüyen yahut hayatlarının önemli bir kısmını Batı'da geçiren, başta Enver Avlaki olmak üzere, bir dizi aktivistin eylemlerini açıklamak için daha derinlikli ve daha ikna edici sebepler olmalıdır. Mevcut

durumu açıklamakta yetersiz kalan yaklaşımlar esas itibariyle iki mihverde yer alır: Birinci grup “İslam bir terör dinidir ve inananları şiddete ve medeni Batıyla savaşa teşvik etmektedir.” derken, ikinci grup “İslam barış dini- dir ve bu teröristlerden uzaktır. Bunlar İslam’ı temsil etmezler.” demektedir. Mamafih kitaptaki değerlendirmeler bu iki faraziyenin bütünüyle sathi ve basit olduğunu ortaya koyma iddiasındadır.

Batı ve İslam’ın tarihî tecrübelerinin farkında olmak, meselenin tahlili açısından elzemdir. Cihadî hareketlerin ortaya çıkışı büyük oranda Batı merkezli sömürge faaliyetlerinin akabinde Birleşmiş Milletler (BM) merkezli tesis edilen yeni dünya sisteminin adaletsizlikleri beraberinde getirmesi ve Osmanlı sonrası hilafet müessesesinin yeniden inşa edilmesi hedefiyle irtibatlıdır. Bu sebeple müellifler Osmanlı hilafetinin meşruiyetini de içine alacak ve modern İslam siyaset düşüncesinin baskın karakteriyle uyumlu olacak şekilde Hz. Peygamber ve dört halife sonrası İslam devletlerinin aldığı şeklin büyük oranda dinî karakterden uzak ve dolayısıyla şûrâ ve ilahî vaat üzerine değil, veraset, kan ve savaş üzerine kurulu imparatorluklara döndüğünü ileri sürmektedirler. Tarih boyunca bu “İslami imparatorlukların başındakiler” halife olmaktan çok dinî ve siyasi otoriteyi şahıslarında toplayan, İslam’ın yasakladığı haramları işlemekten hiçbir şekilde çekinmeyen “kahinler” topluluğu idiler. Tarih boyu hüküm süren devletler, istisna kabilinden bile zikredilmeye değmeyecek bir iki uygulama dışında, hiçbir İslami kayıt ve sınırlama ile kendilerini yükümlü hissetmemişlerdir (s. 318, 320).

Kitaptaki metinlerin taşıdığı temel problemler “Fikrî Fakirlik”, “İslam’ın Âlemşümul Olduğu” iddiası ve “Allah’a Dönüş” başlıkları altında incelenir. Fikrî fakirlik, mevcut metinlerin “uluslararası ilişkilerin tabiatına ve çağdaş siyasi tarihin gelişimindeki dinamiklere” basit ve yüzeysel bir tasavvurla yaklaşmasından kaynaklanır. Yazarların ulus-devletin bütünüyle Batılı bir araç olarak dışlamaları, tarihî süreç içerisinde geçirdiği dönüşümleri ve insanlık tecrübesini süzerek ulaştığı mevcut demokratik yapıyı algılayamamaları bu açıdan dikkat çekicidir. Özellikle mücahitlerin Sovyetler Birliği’ni hezimete uğrattıklarını düşünerek, hemen her dönemde büyük devletleri yenerek İslam devletinin kurulabileceğini düşünmeleri aslında Soğuk Savaş döneminde figüran rolü oynadığı gerçeğini görmelerini engeller. Halbuki ABD, mücahitleri Sovyetler’e karşı kullanmıştır ve bu durumun fark edilmemesi fikrî fakirlikten kaynaklanır (ss. 321-23). Cihadî-fikrî hareketin temel ilkeleri arasında yer alan “İslam’ın âlemşümul olduğu” iddiası ise İslam’ın sadece ibadetlerden ibaret bir din değil, hayatın siyasi, iktisadi ve içtimai tüm yönlerine yönelik düzenlemeler içeren bütünlüklü bir hayat nizamı olmasını ifade eder. Yazarlara göre bu yaklaşım cihadî müellifler eliyle İslam’ı ideoloji haline getirmiş ve dolayısıyla çağdaş ge-

lişmelere ayak uydurmaktan uzak tarih dışı bir fenomene dönüşmesine sebebiyet vermiştir (ss. 323-24). Bu düşünce sisteminin son ilkesi “Allah’a dönüş” bir başka ifade ile “sahih dine dönüş” olarak kendini gösterir. Bu anlayışa göre cihadî hareketin müntesipleri kendileri ile aynı dinî anlayışı benimsemeyen herkesi tekfir etmektedirler (ss. 324-26).

Kitabın yazım hedefinin somut neticeleri “Terörle Mücadele: Gerçek Savaş” alt başlığı altında sıralanır (ss. 329-35). Buna göre Batı’nın bu başlık altında 1980’lerden itibaren başlattığı hamle, terör ve şiddeti durdurmak bir yana, adeta bir muharrir unsur olarak bunların daha da şiddetlenmesini sağlamıştır. Büyük oranda Batı’dan aldıkları “rüşvet” paralarıyla gönüllü yahut zorla bu konuda işbirliği yapan Arap siyasi kuruluşlarının da bu neticede katkılarının olması oldukça esef vericidir.

Terörizm ve şiddete karşı yürütülecek savaş esas itibarıyla cadde ve sokaklarda her türden ağır silahlar kullanarak ve terörist-terörist olmayan, sivil-asker hatta çocuk ve yaşlılar arasında ayırım yapmaksızın yürütülen bir savaş olmamalıdır. Buradaki nihai mücadele modernitenin ürettiği değerlerin Ortadoğu’da hakim kılınmasını, farklı siyasi seslerin özgürce dile getirilebildiği bir çevre yaratmayı hedeflemeli, toplumun şiddeti ortadan kaldırmanın kendi yararına olduğunu anlamasına yarayacak bir bilinçlendirme faaliyetini kapsamalı ve yine dinî müesseseler eliyle dinin tarihi boyutunun yeniden gözden geçirilerek güncellenmesini merkeze almalıdır. Kuşkusuz tüm bunlar askerî güvenlik tedbirlerinin bütünüyle bir kenara bırakılmasını gerekli kılmaz.

Meseleye devletler seviyesinde yaklaşıldığında, özelde Arap ve Ortadoğu bölgesinde genelde tüm dünyada şiddet ve terörizmin yayılmasının iki temel sebebi vardır. Birinci sebep uluslararası ilişkileri düzenleyen kural-ların adalet esasına dayanmıyor olmasıdır. Özellikle BM bünyesinde veto hakkının belli başlı devletlerle sınırlanması bunu körüklemektedir. İkinci sebep ise daha ziyade Ortadoğu bölgesiyle ilgili olup Arap-İsrail mücadelesinin nihai bir çözüme kavuşturulmamış olmasıdır. İsrail’in hem varlığı hem de uluslararası hukuka aykırı olarak genişleme siyasetini tatbik etmesi iki açıdan şiddeti körüklemektedir. Birincisi, bölge insanının ve özellikle mütedeyyin halkların Batı kökenli modernleşme hareketinin esas itibarıyla Osmanlı hilafetini ortadan kaldırma ve İslam âlemini suni sınırlara bölüp hapsedmenin bir aracı olarak görmelerine sebebiyet vermesidir. Batı daha sonra Siyonist hareketi destekleyerek İsrail devletini kurdu muştur. İkinci sebep Yahudi devletine verilen bu adaletsiz desteğin Arap ve Müslümanların bu “modern üretime” karşı meşru hukuki çerçevenin dışında kalan bir mücadele tarzı geliştirilmesi gerektiği kanaatini pekiştirmesidir.

Meseleye her bir ulus-devletin kendi çerçevesinden bakıldığında ise şiddeti körüklememek için mevcut kanun dışı yapılarla tıpkı onlarınkilere benzeyen mücadele yöntemleriyle mukabele vermek terk edilmeli, hukuki meşruiyet çerçevesinde mücadele edecek yöntemler geliştirilmelidir. Bu sebeple İslam devletleri acilen asker ve polislerden oluşan siyasi-güvenlik müesseseleri ile sivil-siyasi müessesler arasında daha sonra da devlet kurumları ile sivil toplum arasında siyasi ve toplumsal bir sözleşme yapmalıdır. Bunun yolu içinde bulunulan çağda “her ne kadar bir takım kusurları barındırsa da zararı en az, halkın farklı kesimlerini kuşatma bakımından en kapsamlı bir model olarak demokrasiyi” kamil manasıyla tatbikten geçmektedir. Arap devrimlerinin başarısızlığı büyük oranda kurulu yapıları değiştirememeleri yahut bunlara alternatifler getirememelerinden kaynaklanmaktadır.

Mamafih burada “İslami cemaatlerin bu türden çoğulcu demokratik bir yapıda yerlerini almalarına müsaade edilecek midir?” sorusu devreye girmektedir. Kitapta modern devleti kuran temel ilkelerin benimsenmesi şartıyla tüm vatandaşların eşit haklara sahip olması gerektiği savunulmakta, bu çerçevede özellikle liberal akımlara önemli bir rol biçilmektedir.

Son olarak dinî müesseseleri ilgilendiren boyuta temas edilmelidir. Bu müesseseler dört temel mihverî esas alarak şiddetle mücadele edebileceklerdir: İlk olarak dinin özünden olmayan tarihi boyutun belirlenmesi, dinin mesajına asırlar boyunca dâhil olarak donup kalan bu hususların ayıklanması gerekmektedir. Ardından dinin toplumsal bir uzlaşma arayışını sağlaması, muhatap olduğu toplumun yapısını dikkate alarak yeni bir söylem geliştirmesi gerekmektedir. Dinin beşerle ilişkisini yeniden yapılandırması, muhatap olduğu beşerin eksik, kusurlu, hatalı olduğu hususlarını göz önüne alarak bu vasıfları yokmuş gibi, sadece mukaddes varlıklar için gelmiş gibi algılanmasının önüne geçilmelidir. Nihayetinde din yapısal olarak da yeniden ele alınmalı ve dinin siyasi ve toplumsal kalkınmadaki rolü bu çerçevede kurgulanmalıdır. Dinin ibadetle ilgili boyutunun müstakil bir hal alması, bu alanın dışında kalan boyutunun anayasa ve hukuk eliyle tahakkuk eden toplumsal ittifaka göre şekil alması sağlanmalıdır. Netice itibarıyla din “indirildiği haliyle saf bir mesaj iken” insanların inandıkları din “bu mesajın farklı zaman ve mekanlar aracılığıyla aktarılmasından müteşekkil içtimai, kültürel ve siyasi bir delalete sahiptir.” (ss. 329-35).

Burada ana hatlarıyla resmedilen haliyle ideolojik/araçsal boyutu basık olan kitabın doğrudan bir tehdit algısıyla yola çıkmış olması kuşkusuz en zayıf tarafıdır. Bu sebeple mezkur hareketlerin ortaya çıkışındaki dünya sistemi içindeki adaletsizliklerin ve küresel güçlerin rolü başta olmak üzere bir dizi sebebin soruşturulmasına gerek duyulmamıştır. Müellifler

çıkış gayelerinin “Kamuoyundaki İslam imajını düzeltmek, İslam’ın pozitif yönlerini ortaya koymak ve mücahitlerin İslam’ın gerçek yüzünü temsil etmediklerini ispat etmek olmadığını” ileri sürseler de (s. 13), nihayetinde meselenin büyük oranda “bertaraf edilmesi gerekli bir tehdit” şeklinde vaz edilmiş olması bu beyanlarını zayıflatmaktadır. Nitekim kendileri bir genel tespit olarak “kitapta resmedilen şiddet tablosunun İslam diniyle doğru- dan ilgili olmadığını ve özellikle siyasi ve maddi kazanım elde etme aracı olduğu” yönünde bir mülahazayı dile getirmektedirler (s. 14).

Benzer bir şekilde söze konu edilen cihat hareketlerinin tamamının Selefi-cihadi hareketlerin içerisinde değerlendirilmesi, uluslararası hukuk düzeni açısından bile meşru müdafaa hakkını kullanmaya matuf direniş ve mücadele/cihat hareketleri ile IŞİD ve Boko Haram gibi uç örnekleri aynı torba içerisine koymaları, silahlı mücadelelerinde sivillere yönelik önemli hassasiyetler geliştiren cihadi yapılanmalar ile kendi itikadından olmayan herkesi potansiyel düşman gören hareketleri aynı ideolojik kökene bağlama çabası esaslı bir sorun teşkil etmektedir.

Bu türden tektipleştirici yaklaşım nedeniyle kitaptaki kimi tahliller oldukça yüzeyseldir. Örneğin görüşlerine yer verilen müelliflerin klasik fıkah literatüründeki cihat anlayışlarıyla irtibatları kurulmaz, onların fikir ve eylemlerinin modern öncesi külliyatla örtüşen ve ayrışan noktalarına işaret edilmez. Bu sebeple eserde ele alınan müelliflerin klasik kökenleri büyük oranda ihmal edilmiş ve adeta ilgili literatür “nevzuhur” ve “izale edilmesi gerekli bir olgu” olarak ele alınmıştır.

Yazarlar ulus-devletle birlikte gelen çağdaş değerleri İslam toplumları için şiddet sarmalından çıkış yolu olarak görmekte ve bu çerçevede sekülerlik ilkesinin ehemmiyetine hususi bir vurgu yapmaktadırlar. Bu husus büyük oranda içinde bulunduğumuz zaman diliminde Birleşik Arap Emirlikleri (ve kuşkusuz ABD) destekli bazı aktif düşünce kuruluşlarının artan bir vurguyla gündeme taşıdığı çabalarla örtüşür ve özellikle Arap düşünce dünyasının takip eden yıllardaki mecrasını belirleyecek gibidir. Sekülerliğin inşasına giden yolda ilk hedef İslam devleti/hilafet tesisi için mücadele eden ve Batılı değerleri reddetmekle işe başlayan “radikal cihadi hareketler” olarak belirlenmiş, bu hareketlerin zemininin oyulması için “akademik üretim” başlatılmış gözükmektedir. Kitabın müelliflerinin sathi analizlerin meseleyi çözemeyeceği iddiasında bulunduktan sonra meseleyi getirip sekülerlik ilkesine bağlamaları, bu çerçevede dinde güncelleme talebinde bulunmaları derinlikli analizler bekleyenler için hayli şaşırtıcıdır.

Kitapta bazı bilgi hataları ve yazım yanlışları da bulunmaktadır. “Müslümanların son halifesinin II. Abdülhamid olduğu” (s. 316), “1258 Moğol istilası sonrasındaki yaklaşık üç yıllık halifesiz kalınan dönemi unutarak

Osmanlı Devleti'nin 1924 yılında sonra ermesiyle tarih boyunca ilk defa Müslümanların -ismen de olsa- bir halifelerinin olmadığı bir döneme girdikleri" (s. 319) gibi hususlar bu çerçevede zikredilebilir. Çok sayıda kişi, kavram, eser ve kurum adını içeren oldukça hacimli bir eser olmasına rağmen kitapta indeks ve kaynakçanın bulunmaması ise istifadeyi zorlaştırmaktadır.

Mezker eksikliklerine ve problemleri yönlerine rağmen kitabın çağdaş İslam düşüncesinin cihat konusuyla ilgili önemli bir külliyat ortaya koyan müelliflerin görüşlerini derli toplu olarak sunmadaki becerisine gölge düşürülmemelidir. Klasik metinlerin bir kısmının "beşinci ibadet" olarak nitelendikleri cihat ibadeti konusunda içinde bulunduğumuz çağda vuzuha kavuşmak elzemdir. Zira günümüzde cihadın savaş anlamını bastırmak suretiyle tefrite gidenlerin ve klasik fıkıh külliyatındaki ilkelerden saparak cihat yasaklarını çiğneyip işi masumların katledilmesine vardırarak suretiyle ifrata düşen akımların yaşadıkları savrulmalar söz konusudur. Bu önemli İslami/fikhî kavram hakkında vuzuha kavuşmak için özellikle Osmanlı'nın son döneminden günümüze değin müstakil olarak cihat alanında yazılan metinlerin bütünlüklü bir antoloji içerisinde ele alınma ihtiyacı ortadadır.